

Ж.І. Власюк

*Викладач кафедри педагогіки, психології та управління навчальними
зкладами ННІ педагогіки імені І. Франка*

**Виховання почуття справедливості у молодших школярів у сучасній
педагогічній теорії і практиці**

У статті розглядається специфіка виховання почуття справедливості у молодших школярів у позаурочній діяльності у сучасній педагогічній теорії і практиці.

Проблема справедливості є однією з головних проблем сучасної педагогіки. Вчені сучасності наголошують на тому, що розуміння почуття справедливості з'являється у процесі виховання і стає рисою людини. Високе почуття справедливості стимулює, спрямовує поведінку людини і обумовлює активну її участь у суспільному житті, в боротьбі із злочинністю й іншими негативними явищами, на здійснення високих ідеалів.

Виходячи з того, що дитина є суб'єктом виховного процесу, необхідно змінити технології педагогічного впливу, що ставлять за мету не нав'язування правил і норм та примусове їх виконання, а створення умов для осмислення суті моральних правил і норм, їх доцільності, добровільного їх сприйняття, творчого застосування, набуття досвіду морально-ціннісного ставлення до навколишнього світу, до людей, до самого себе, що потребує розвитку таких механізмів морального становлення особистості як ідентифікація, позитивна Я-концепція, емпатія, альтруїстична настанова, рефлексивно-вольові механізми.

Моральні норми діють тоді, коли із знань та усвідомлення відповідних ставлень вони перетворюються на практично засвоєні й автоматично дотримуванні, вправляння у засвоєнні моральних норм, у виробленні моральних умінь. Тобто моральність особистості виявляється в її діяльності і ставленнях, що мотивують цю діяльність. У процесі діяльності

закріплюються моральні знання, що перетворюються на вміння і навички, почуття, формуються звичні норми поведінки, виникає потреба діяти згідно з цими нормами. Успіх формування тих чи інших навичок і звичок досягається за умови, якщо цей процес ґрунтується на зацікавленості самої дитини, коли навичка перетворюється на звичку не автоматично, а зумовлена потребою дитини, позитивними мотивами [2, 254].

Молодший шкільний вік є важливим у становленні особистості дитини, бо саме в ньому закладаються основи особистісного розвитку учнів початкової школи. Головним новоутворенням молодшого шкільного віку є формування у дітей особистісних моральних якостей, першооснов багатьох моральних понять. Ця особливість молодшого школяра може стати основою для формування почуття справедливості. Саме тоді стає визначною роль вихователя, який допоможе дитині спостерігати, думати, розмірковувати, бачити красу, вчитель має допомогти дитині просуватись від елементарних навичок поведінки до більш високого рівня, де необхідні самостійність у прийнятті рішень і моральний вибір.

Діти молодшого шкільного віку орієнтуються на норми поведінки та цінності вчителя більше, ніж на думку ровесників. Отже, вимагаючи необхідної поведінки від дитини, самим педагогам належить постійно суворо й прискіпливо стежити за своєю поведінкою, бути зразком для дитини. Для ефективності будь-якого виховного впливу необхідно знати і враховувати не тільки емоційний стан дитини, силу й напруження потреби, що спонукає її до діяльності, в перебіг якої втручається вихователь, - треба також знати дитину в цілому, її особливості, властивості, характер, прагнення, мотиви, спонуки, рівень її морального розвитку тощо [1, 137-143].

Справедливість В. Сухомлинський називає джерелом естетичних почуттів. У гармонійному поєднанні краси, що оточує людину, і власної провідна роль належить красі людських взаємин. Дитина ще не може осягнути суті цієї краси думкою, свідомістю, але вона відчуває її серцем:

краса для неї у справедливості. Справедливість ушляхетнює серце дитини, несправедливість робить його грубим, породжує жорстокість. З переживання радості справедливості починається гармонія між внутрішнім світом людини та світом, який оточує її. Справедливість має чудову властивість відкривати дитині очі і серце на красу. Несправедливість, немов охоплює юне серце льодяним панциром, і воно стає глухим до краси. [5, 164].

О. Кононко, розглядаючи перелік моральних почуттів, пропонує наступне визначення почуття справедливості у дошкільників: це переживання свого прагнення втілити в життя правду, досягнути істину, неупереджено ставитися до однолітків або дорослих. Воно ґрунтується на усвідомленні дитиною норм “добре” та “погано”. Ними оперують під час розподілу іграшок, ролей, а також ділянок спільної діяльності тощо. В дошкільному віці особистість лише починає оволодівати вмінням керуватись у своїй поведінці доцільністю, а не власними егоїстичними інтересами. Формуванню почуття справедливості сприяє вміння об’єктивно оцінити вчинки інших, а також здатність виробити адекватну самооцінку [3, 131].

Почуття справедливості С. Карпенчук визначає так: “... завдяки йому людина настільки звикає розуміти і відчувати вплив своїх вчинків на все суспільство, що не дозволяє собі ображати інших навіть тоді, коли їй доводиться відмовлятися від задоволення своїх потреб; вона настільки ототожнює свої почуття з почуттями інших, що віддає свої сили на користь інших, не чекаючи іншого натомість [2, 80].

С. Соловейчик вважає, що взагалі проблеми виховання зводяться до проблеми справедливості. Виховання справедливості у дитини, спрямовує її на підтримку цього почуття на все життя, щоб самому добиватися справедливості, вносити її у своє оточення. Такі слова як “правда” та “справедливість” часто пишуть через кому, не розділяючи змісту, але між ними є різниця, справедливість – це реальне втілення ідеальної правди. Правда живе без нас, справедливість – створюється людьми. Правда є,

справедливості – немає, якщо люди не виборюють її. Автор розмірковує про почуття справедливості, точніше “високий фон справедливості”, який батьки повинні створити для дитини, і якщо хтось в родині із дітей виростає гіршим за інших, то йому, з будь-яких причин, не було додано почуття справедливості (до нього відносилися або краще, або гірше ніж до інших, не так справедливо). Дуже часто несправедливість дорослих приголомшує дитину, тому що, на дитячий погляд, все що говорить та робить доросла людина, все є правдивим та справедливим. Несправедливим у ставленні до дітей, зазначав С. Соловейчик, є:

1. Несправедливо сварити дитину за погане навчання, якщо вона відстала від школи, заплуталася, загубила зацікавленість до навчання (слід відзначити, що В.Сухомлинський взагалі був проти будь-якого покарання в школі, тому що дев'яносто відсотків всіх покарань – несправедливі).
2. Несправедливо сварити дитину сьогодні за те, що вчора їй було дозволено.
3. Несправедливо виховувати дитину самотньою, без домашніх друзів – братів та сестер; таку несправедливість не можна заглиблювати роздратуванням, яке викликано тим, що така дитина потребує постійної уваги до себе. Дитині-одиначці також важко, як і матері, що виховує дитину сама, навіть ще важче.
4. Несправедливі всі слова, що починаються: “У тебе на думці тільки...” (ігри, танці, одяг, хлопці, дівчата і тому подібне).
5. Несправедливі докори – їжею, віком, одягом [4, 238-243].

Ніщо так не гальмує морального розвитку дитини як несправедливість дорослих, що викликає у неї не тільки образу, а також пригнічує її спробу та бажання виправитися у кращий бік. З огляду на це, вчитель має стати зразком моральної поведінки, на яку рівняються діти. Роль вчителя у даному аспекті є неперевершеною, оскільки саме вчителю належить навчити своїх вихованців

справедливості та чесності. На власному прикладі вчитель через слова і дії пояснює ці поняття, а якщо слова вчителя розходяться із його вчинками – це призводить до недовіри, і говорити про виховні засоби вже не доречно.

Список використаних джерел т літератури

1. Бех І. Д. Виховання особистості: Кн.1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико- технологічні засади: Наук. видання. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
2. Карпенчук С. Г. Самовиховання особистості: Науково-метод. посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 21 с.
3. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості. – К.: Освіта, 1998. – 255 с.
4. Соловейчик С.Л. Педагогика для всех: Книга для будущих родителей. – 2-е изд. – М.: Дет. лит., 1989. – 367 с.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. // Вибр. тв.: в 5-ти т. – Т.3. – К.: Рад. шк., 1977. – С. 3-283.